

Okke ten Hove & Wim Hoogbergen

De opheffing van de slavernij in Suriname *Het Archief van de Algemene Rekenkamer in Nederland*

Eén van de bepalingen in de 'Wet op de Opheffing van de Slavernij' die op 8 augustus 1862 in het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden werd afgekondigd en in het Surinaamse Gouvernementsblad van 3 oktober 1862 (GB 1862, no. 6) werd gepubliceerd¹, luidde dat elke slaveneigenaar per slaaf een vergoeding van f 300,-- zou ontvangen (de artikelen 2 en 8). Voor slaven die recht op manumissie² hadden, was de vergoeding gezet op f 60,-- (artikel 8), terwijl in artikel 9 werd opgesomd voor welke slaven geen vergoeding zou worden gegeven. Aangezien de Nederlandse Staat deze vergoedingen aan de eigenaren betaalde, is gedurende het emancipatieproces de toekenning van deze gelden gecontroleerd door de Algemene Rekenkamer. Aangezien de afschaffing van de slavernij gepaard ging met een financiële afkoop van de eigenaren, diende alles nauwgezet gecontroleerd te worden. De taak van de Algemene Rekenkamer in Nederland bestond uit de controle op de werkwijze en de toekenning van de tegemoetkomingsgelden correct had plaatsgevonden. Daardoor is in dit archief een schat van gegevens terecht gekomen over de slavenpopulatie en de eigenaars van de slaven in 1862. In dit artikel wordt op de waarde van dit archiefmateriaal voor genealogisch en wetenschappelijk onderzoek ingegaan.

RECHT OP VERGOEDING

Nazaten van de slaven kunnen zich er nog vaak hevig over opwinden. Bij de afschaffing van de slavernij in de Nederlandse koloniën in 1863 kregen niet zij B als slachtoffers van het systeem B maar hun eigenaren een fikse som als schadevergoeding van de Nederlandse overheid: / 300,- per vrijgemaakte slaaf. Om voor die vergoeding in aanmerking te komen, dienden de eigenaren van de slaven of hun gevolmachtigden binnen dertig dagen na de afkondiging van de wet in de kolonie Suriname, een 'borderel van aangifte' in duplo bij de gouvernementssecretarie in Paramaribo in te leveren. In artikel 5 van de 'emancipatiewet' stond omschreven welke gegevens de eigenaren in deze borderel moesten verschaffen. Allereerst moesten zij de namen van de plantages waartoe de slaven behoren vermelden. Vervolgens dienden de namen en de woonplaatsen van de eigenaren, of van hun gevolmachtigden, te worden vermeld. Per plantage moesten zij aangeven: de (persoons)naam van de slaaf³, zijn geslacht, zijn ouderdom, het bedrijf of beroep dat de slaaf uitoefende en zijn godsdienst. Indien er slaven bij waren die recht op manumissie hadden, moest men dat ook vermelden. Hetzelfde gold voor slaven die: 'door de bevoegde commissie gerangschikt zijn onder de suspecten van besmetting door de ziekten van melaatsheid en elephantiasis.'

Op de gouvernementssecretarie vergeleken de ambtenaren de aangifte borderellen allereerst met de aldaar gedeponeerde slavenregisters. Vervolgens gingen in maart 1863 verificatie-commissies langs de plantages om de borderellen te vergelijken met de aanwezige slaven. Slaven die in Paramaribo woonden, dienden zich op vaste plekken in de stad te melden. Elke verificatie-commissie bestond uit drie leden en een toegevoegde arts. De arts had als taak te bepalen of de slaven leden aan elephantiasis of lepra. Constateerde hij een van deze gevreesde ziektes, dan stuurde hij de slaaf naar Paramaribo voor een *second opinion*. De commissies maakten een proces-verbaal op van hun verificatie. In de periode tussen het inleveren van het borderel in september 1862 en de verificatie ter plekke was soms al weer het een en ander veranderd. Slaven waren geboren en overleden, sommigen bleken afwezig omdat zij verhuurd waren en anderen waren intussen weggelopen. Door de verificatielijsten te vergelijken met de borderellen kan het demografisch verloop tussen september 1862 en maart 1863 gereconstrueerd worden. In het Archief van de Algemene Rekenkamer ontbreken overigens de gegevens van de Gouvernementsslaven en van de slaven op het leprozeninstituut Batavia. Dat komt omdat de koloniale overheid zichzelf geen tegemoetkoming toekende en leprozen voor vergoeding werden uitgezonderd.

Een tweede commissie was belast met de controle van de eigendomsbewijzen en de vaststelling van de eigendomsrechten en de toekenning van de tegemoetkomingsgelden. Eigenaren dienden namelijk bewijsstukken te overleggen dat de slaven van hen waren. De niet in Suriname wonende eigenaren stuurden onder begeleiding van notariële acten bewijsstukken naar Suriname en benoemden gemachtigden die gerechtigd waren de in Suriname te uit te betalen tegemoetkomingsgelden te innen. Het archief van de Algemene Rekenkamer bevat deze notariële acten, maar helaas niet de ingestuurde bewijsstukken. Het moet de moeite waard zijn eens in de archieven van die notarissen te kijken of zich daar nog stukken over Suriname bevinden. Immers, vele families werkten generaties lang met een bepaald notariskantoor. De in het Archief van de Algemene Rekenkamer voorkomende notarissen kunnen natuurlijk ‘gelegenheids’ notarissen zijn geweest zijn en dan zal diens archief verder niet veel relevante gegevens bevatten, maar is het een ‘huis’-notaris dan is de kans groot dat de eigendomsrechten, al dan niet met verwijzingen naar andere notarissen, vanaf 1863 in de tijd terug te volgen zijn met eventueel andere bescheiden waaronder slavenlijsten. Een van de auteurs van dit artikel, Okke ten Hove, is van plan in de loop van 2001 een notarissenboekje uit te geven.⁴

WAT VOOR GEGEVENS

De aangifteborderellen kunnen als een Volkstelling van de slavenbevolking van Suriname worden beschouwd. Met behulp van de daarop vermelde gegevens, alsmede van de bijgevoegde documenten in de dossiers kan heel wat bestudeerd worden. Allereerst is het mogelijk een demografische kaart van de slavenpopulatie in 1862 te geven. De lijsten vermelden namelijk de sekse en de leeftijd van de slaven. In sommige gevallen werden op de borderellen familierelaties aangegeven. In de Emancipatieregisters werden de familierelaties meestal wel vermeld, soms alleen door middel van een accolade zonder nadere precisering. Vaak leefden op de plantages nog drie generaties; grootmoeders met kinderen en de kleinkinderen (via hun dochters). Het is dus ook mogelijk het gemiddelde (nog levende) kindertal te berekenen wanneer de aangifteborderellen en de

Emancipatieregisters worden gecombineerd. Alle slaven komen erin verder voor met één naam. Een familienaam hadden de slaven niet.⁵ Een analyse van deze slavennamen kan duidelijk maken welke namen veel gebruikt werden en meer inzicht geven hoe die namen tot stand kwamen. Zijn het in 1863 nog namen die duidelijk door de planters gegeven waren, of hadden ook de slaven daarin al wat te zeggen? Op de lijsten werd ook aangegeven welke functies, c.q. beroepen de slaven uitoefenden (veldmeid, timmerneger, basya, et cetera). Het wordt dus mogelijk een en ander te zeggen over de sociale structuur op de plantages. Daar ook aangegeven wordt wat voor soort plantage (suiker, koffie, cacao, hout), kan het type plantage weer als variabele dienen. (Denk aan uitspraken als: op koffieplantages was de gemiddelde leeftijd van de slaven hoger/lager; werden gemiddeld meer/minderen kinderen geboren, et cetera). Er zijn nog een groot aantal andere variabelen waarmee met dit materiaal gestoeid kan worden het district, de juridische status van de slaven (plantage- en privéslaven), het type eigenaar (christen, jood, wit, gekleurd, zwart, Surinaams en niet-Surinaams).

In het archief van de Algemene Rekenkamer duiden de termen privé- en plantageslaaf geen werkzaamheden aan, maar de juridische status van de betreffende slaaf: een privé-slaaf was het eigendom van een particuliere eigenaar en een plantageslaaf behoorde tot de boedel van een plantage. Een plantageslaaf, in de definitie van de Algemene Rekenkamer, kon het werk van een privé-slaaf verrichten en een privé-slaaf kon plantage-arbeid verrichten. De meeste slaven in Suriname waren geen privé-slaven, maar behoorden bij het onroerend goed van een bepaalde plantage. Dat klinkt erg onsympathiek, maar het had voor een slaaf wel voordelen. Het was in Suriname vrij moeilijk slaven buiten hun toestemming om te verkopen van de ene naar de andere plantage. Natuurlijk vonden de planters daar wel wat op: zij verhuurden de slaven aan een andere plantage. Op de plantage waar zij werkten, gingen zij dan ook vaak wonen. De Algemene Rekenkamer klasseerde de slaven onder de plantages waartoe zij juridisch behoorden, maar het kon dus zijn, dat zo'n plantage al verlaten was. Een voorbeeld. De plantage Mon Bijou was in 1862 allang verlaten (zie Oostindie 1989) en de slaven werkten al heel lang op Roozenburg (een plantage van de zelfde eigenaren). De slaven waren echter nooit verkocht, zodat zij in de archieven van de Algemene Rekenkamer gerubriceerd werden onder Mon Bijou. Het omgekeerde kwam ook voor: plantages die wel in bedrijf waren, maar geen eigen slavenmacht bezaten. Die plantages komen dan in de archieven van de Algemene Rekenkamer niet voor.

Het aardige is nu dat in de Emancipatieregisters (een tweede lijst van de slaven in 1863, die zich in Suriname bevindt) men de slaven niet gerubriceerd heeft naar juridisch eigendom, maar naar de plek waar zij daadwerkelijk woonden. Een vergelijking van de twee archieven geeft dan inzicht in de mate waarin slaven verhuurd waren. Dan wordt ook duidelijk welke plantages in 1863 verlaten waren. Plantage Peperpot komt bijvoorbeeld niet voor als plantage in de Rekenkamer, terwijl deze wel voorkomt in de Emancipatieregisters. Juridisch had de plantage dus geen slaven (Rekenkamer), maar er werkten er wel de nodige (Emancipatieregisters).

Behalve de slavenpopulatie kan ook de klasse van eigenaren onderzocht worden. Bij het populaire beeld van de slavernij horen zwarte slaven en witte meesters. Dit is echter een situatie die voor Suriname in 1863 al niet meer opging. Met name met betrekking tot de eigenaren in Suriname kan gesteld worden dat zowel blanken, mulatten als zwarten slaven bezaten. Het is van Suriname bekend dat de meeste slaveneigenaren niet in Suriname, maar in Nederland woonden (het zogenaamde absentisme der eigenaren). Deze mensen waren uiteraard vrijwel zonder uitzondering blank. Uit de lijst blijkt ook dat relatief veel Duitsers slaven 'bezaten'. Eigenaren woonden verder in Oost-Europa,

in de Verenigde Staten, in Groot-Brittannië en in Frankrijk.

Ook over ‘weggelopen’ slaven is in de archieven van de Algemene Rekenkamer natuurlijk het een en ander te vinden. De eigenaren waren verplicht tot in lengte van dagen de weggelopen slaven bij de jaarlijkse opgaven ‘mee te nemen’. Deze verplichting verviel wanneer de wegloper terugkeerde of wanneer zijn overlijden kon worden vastgesteld. Op de aangiftelijsten werden dan ook weglopers genoteerd die gezien de leeftijdsindicatie reeds lang overleden zouden moeten zijn. Bij weglopers denken wij meestal aan de slaven die zich aansloten bij de Marrons in het binnenland, maar er waren ook weglopers die in Paramaribo onderdoken en zich min of meer onopgemerkt vestigden tussen de vrije populatie. Als zo iemand dan overleed, bleek hij/zij niet bekend te zijn in de burgerlijke stand, terwijl ook niemand wist van welke plantage de persoon afkomstig was. Voor zover deze mensen op de verificatielijsten terecht kwamen, kregen zij het predikaat ‘wegloper’.

De emancipatiegelden betekenden inkomen, maar er waren nogal wat eigenaren met schulden. Schuldeisers konden via een gerechtelijke procedure in Paramaribo een claim leggen op de tegemoetkomingsgelden. Dat gebeurde veelvuldig. Een nadere analyse moet duidelijk maken of die schulden het gevolg waren van slecht management bij een deel van de eigenaren, of dat de plantagelandbouw in deze periode niet bijzonder rendabel was.

In de afgelopen jaren heeft Okke ten Hove de gegevens uit de Algemene Rekenkamer die met de emancipatie der slaven van Suriname te maken hebben in een data-bestand ondergebracht. Dit deel van het archief van de Algemene Rekenkamer is nu gedigitaliseerd en aan de bewerking wordt thans gewerkt. Het is zijn bedoeling de gegevens via Internet beschikbaar te stellen in een samenwerking met het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. Dit archief is momenteel druk doende allerlei databestanden op deze wijze voor het publiek beschikbaar te stellen. De geïnteresseerde lezer wordt verwezen naar de URL www.archief.nl/Suriname/, waar zich de *homepage* bevindt ‘Arbeid op Contract’. Achter deze *homepage* heeft het ‘Project Historische Database Suriname’ de gegevens uit de Migratieregisters voor Hindostanen en Javanen bewerkt en zodoende voor genealogen en wetenschappers beschikbaar gesteld. Momenteel wordt overlegd in hoeverre de gegevens uit de *database* van Okke ten Hove hierbinnen een plaats kunnen krijgen.⁶

EEN BORDEREL

Om de lezer een idee te geven hoe zo’n borderel er uitziet, hebben wij gekozen voor die van eigenaar Keijser waarop de slaven voorkomen die in 1863 de familienaam Serkei ontvingen. Dat is niet een willekeurige keuze geweest. Okke ten Hove is getrouwd met een Serkei. Onderstaande borderel is geen brongetrouwe weergave van het origineel. Om een en ander wat overzichtelijker te maken zijn wat kleine wijzigingen aangebracht. In het origineel werd het geslacht in twee kolommen aangegeven, met streepjes. Wij hebben gekozen voor de overzichtelijker notering: m of v. De borderel was ook niet secuur in de notering van de leeftijd, soms in geboortjaar, soms in leeftijd. Wij hebben overal leeftijden van gemaakt. Verder waren er nogal wat onduidelijke aanhalingen of streepjes, die wij weggewerkt hebben. Twee kolommen die op andere borderellen stonden hebben we niet overgenomen, omdat de invullers voor de slaven van Keijser hierin geen gegevens noteerden (de kolommen waarin degenen genoteerd dienden te worden die recht hadden op manumissie en/of die verdacht werden te lijden aan elephantiasis of lepra). Onder het kopje ‘Aanteekening’ hebben wij bij

deze borderel de familienaam vermeld, die de slaven gingen voeren na de emancipatie. (De namen zijn afkomstig uit het Emancipatieregister; zoals gezegd staan in de archieven van de Algemene Rekenkamer geen familienamen).⁷

No. 427 (631) Wed M. A. Keijser (Paramaribo); tegemoetkoming f 18.300,--; dd 27-10-1862

<i>Naam</i>	<i>Geslacht</i>	<i>Ouderdom</i>	<i>Functie</i>	<i>Godsdienst</i>	<i>Aanteekening</i>
James	m	36	ponteneger	Mbr	Gauwz
Macon	m	39	ponteneger	geen	Semil
Maurits of Marius	m	25	ponteneger	RC	Semil
Present	m	25	ponteneger	geen	Milling
Adolf	m	19	ponteneger	geen	Naldo
Julius	m	16	ponteneger	Luthers	Jamin
Mentor	m	64	ponteneger	MBr	Dolan
Leentje	v	30	huismeid	Br	Gauwz
Albertina	v	15	huismeid	geen	Casmier
Sabina	v	30	huismeid	geen	Semil
Meyntje	v	27	huismeid	geen	Lande
Margaretha	v	49	kokkin	MBr	Milling
Sophie	v	31	huismeid	MBr	Milling
Venus	v	27	huismeid	geen	Milling
Betsie	v	64	huismeid	MBr	Negnod
Trijntje	v	47	wasmeid	geen	Negnod
Magdalena	v	19	huismeid	RC	Negnod
Henriette	v	46	huismeid	geen	Serkei
Doortje	v	48	huismeid	Mbr	* ⁸
Jaquelina	v	24	huismeid	geen	Serkei
Clementina	v	16	huismeid	geen	Serkei
Mathilda	v	15	huismeid	RC	Serkei
Philippina	v	47	huismeid	geen	Naldo
Truitje	v	18	huismeid	Luthers	Jamin
Bébé	v	18	huismeid	geen	Stel
Josephina	v	23	huismeid	geen	**
Antoinetta	v	oningeruld	huismeid	MBr	Borgwit
Jansi	v	oningeruld	huismeid	MBr	Borgwit
Willem	m	oningeruld	ponteneger	MBr	Borgwit
Roxanna	v	oningeruld	huismeid	MBr	Borgwit
George	m	oningeruld	voeteboi	geen	Borgwit
Meintje	v	oningeruld	huismeid	geen	Semil
Coba	v	oningeruld	huismeid	geen	Borgwit
Mietje	v	oningeruld	huismeid	RC	Jamin
Hector	m	14	-	geen	Naldo
Heintje	m	48	ponteneger	geen	Borgwit
Lodewijk	m	46	ponteneger	geen	Stift
Theodorus	m	7	-	geen	Serkei
Daniel	m	6	-	geen	Semil
Adam	m	54	ponteneger	geen	Lap
Alexander	m	45	ponteneger	geen	Zoop
Daniel	m	28	ponteneger	RC	Eijckenboom
Fredrik	m	32	ponteneger	MBr	Lak
Cleopatra	v	5	-	MBr	Milling

Christina	v	5	-	RC	Serkei
Madalijntje	v	5	-	geen	Milling
Louisa	v	5	-	RC	Borgwit
Cornelia	v	5	-	RC	Casmier
Adolfina	v	3	-	RC	Semil
William	m	32	ponteneger	RC	Bij
Petrus	m	29	ponteneger	MBr	Mat
Johannes	m	1	-	geen	Aardnoot
Geluk	m	27	ponteneger	-	Granville
Marie	v	35	huismeid	-	Kweekeling
Henry	m	10	-	-	Kweekeling
Herman	m	8	-	-	Kweekeling
Petrus	m	5	-	-	Kweekeling
Henriette	v	3	-	-	Kweekeling
Johannes	m	32	ponteneger	-	Semil
Christiaan	m	1	-	RC	Negnod
Cornelis	m	1	-	-	Kweekeling
Alfred	m	1	-	RC	Semil

Totaal: 62 slaven (29 mannen en 33 vrouwen).

RC	Rooms Katholiek
MBr	Moravische Broedergemeente (' Evangelische Broedergemeente (EBG))
-	Geen beroep in kolom 'functie'
-	Geen religie in de kolom 'religie'; verwarrend omdat ook de term 'geene' werd gebruikt
*	Aangevraagd voor manumissie
**	Geen naam; uit andere stukken bleek dat bij de notering van de familienamen in de Emancipatieregisters fouten zijn gemaakt; niet alle geëmancipeerden zijn daarin vermeld. Het kan ook zijn dat zij tussen de verificatiedatum (1 april 1863) en de Emancipatie (1 juli 1863) is overleden of dat zij zich alsnog heeft verwijderd en daarom niet werd opgenomen.

De analyse van deze aangifteborderel levert ons de volgende gegevens op. De slaven stonden in de slavenregisters ten name van Mozes Abraham Keijser. Op 27 oktober 1862, de dagtekening van de invulling van de aangifteborderel, was Mozes Abraham Keijser reeds overleden, want zijn weduwe Sara Jacobs vulde de borderel in en ondertekende deze. De verificatie-commissie, bestaande uit H. Schorrenberg, 1e officier van gezondheid, G. Duijckinck, A.D. Charlouis en F.P. Kamerling bekeek de slaven van Keijser op 1 april 1863. Het dossier van de weduwe M.A.Keijser bevatte geen proces-verbaal; wel een mededeling (van de verificatie-commissie) op de borderel dat 'deze conform is bevonden' met daarbij de mededeling dat vijf slaven (medisch) waren gevisiteerd en gezond bevonden (Maurits of Marius, Present, Julius, Willem en Adam). De arts had dus deze vijf slaven ervan verdacht te lijden aan de gevreesde ziekten lepra of elephantiasis. Gelukkig voor hen was de vrees van de arts ongegrond. Lijgend aan één van deze ziekten zou geleid hebben tot verbanning uit de samenleving en opname op het leprozeninstituut Batavia. Ook de eigenares mocht zich gelukkig prijzen: verwijdering uit de samenleving betekende ook geen vergoeding. Door een commissie belast met de toekenning van de eigendomsrechten, werd haar recht op 3 juli 1863 als erfgenaam van Mozes Abraham Keijser en als eigenares erkend. Op 30 juli 1863 werd een bedrag van f 18.300,-- betaalbaar gesteld maar pas op 15 april 1864 uitbetaald. De familie Keijser woonde in Paramaribo en haar slaven waren aldus in principe stadsslaven.

Op de borderel komen 62 slaven voor: 29 mannen en 33 vrouwen. Opvallend is dat veel mannen

werkzaam waren als ‘pontenegers’ (62%) en veel vrouwen als ‘huismeid’ (73%). Keijser had dus blijkbaar een transportbedrijf, waarbij zijn slaven de vrachten over de rivieren vervoerden. Gezien het grote aantal huismeiden is de conclusie gerechtvaardigd dat Keijser ook een soort schoonmaakbedrijf had. Je kon bij hem huishoudelijk personeel huren. De wasmeid en de kokkin zal voor de familie Keijser en de bij hen wonende slaven gewerkt hebben. Een andere mogelijkheid is dat zij een *boarding house* dreven, maar dan is een aantal van 24 huismeiden wel aan de hoge kant. Een combinatie is natuurlijk ook mogelijk. Misschien leverden de vrouwen ook wel andere diensten dan huishoudelijke. De geijkte bronnen hiervoor die uitsluitend zouden kunnen geven, zijn de wijk-, de patent- en de slavenregisters die - indien bewaard gebleven - zich in Paramaribo bevinden. De in 1828 ingevierde wijkregisters vermelden in Paramaribo per adres de vrije bewoners; tot 1845 bevinden zij zich in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. De patentregisters geven een overzicht van de verleende patenten. Een patent is een bewijs dat iemand bevoegd is tot het uitoefenen van handel, beroep, bedrijf of handwerk alsmede het recht dat men voor een patent moest betalen. In Nederland werd het patent in 1893 afgeschaft. De slavenregisters geven, naast de eigendomsrechten, aan welke slaven verpand of verhuurd zijn.

De slavenmacht van Keijser was religieus niet homogeen; 41,9% was niet gekerstend en van 12,9% werd geen religie opgegeven. Het belijden van een christelijke religie was bij de Emancipatie - in tegenstelling tot bij manumissie - geen voorwaarde voor vrijdom. Opvallend is dat zelfs binnen de families een deel katholiek en een deel Herrnhutter was. Van de zes personen die de naam Serkei ontvingen, waren er twee katholiek, terwijl de vier anderen ongetwijfeld hun uit Afrika stammende geloof beleden. Van de vier personen die Negnod gingen heten, waren er twee katholiek, één een aanhanger van de EBG en één niet bij een christelijke kerk aangesloten..

Kijken we naar de leeftijden, dan valt op dat de gemiddelde populatie jong was.⁹ Van de mannen was 34,5% jonger dan vijftien jaar. De leeftijdsgroep zestien tot veertig omvatte 41,4% van het totaal, die van veertig tot zestig jaar 13,8%, terwijl slechts één man ouder was dan zestig. Geen leeftijd werd vermeld bij twee mannen. Van de vrouwen was 21,2% jonger dan vijftien jaar. De leeftijdsgroep zestien tot veertig omvatte 42,4% van het totaal. De groep van veertig tot zestig omvatte 15,2%, terwijl ook bij de vrouwen maar één persoon ouder was dan zestig. Niet aangegeven was de leeftijd bij 18,2% vrouwen. Zowel bij de mannen als de vrouwen was de gemiddelde leeftijd 24 jaar en een paar maanden. De geslachtsverhouding is 87 mannen op 100 vrouwen.

Op deze borderel werden 62 slaven aangegeven; één van hen kreeg nog voor 1 juli 1863 de vrijheid, namelijk Doortje. Zij werd op 24 december 1862 door weduwe Keijser onder de naam Adriana Doortje Keisser gemanumiteerd. Een tweede slavine uit de borderel kreeg geen familienaam. Vermoedelijk overleed zij tussen het moment van verificatie en de Dag van de Emancipatie, of heeft zij zich alsnog, nadat de verificatie had plaatsgevonden, verwijderd. Onder de zestig personen die wel een familienaam kregen, werden 22 namen verdeeld. De families Borgwit en Semil bestonden uit acht personen, de families Kweekeling, Milling en Serkei uit zes. Aangezien de namen familiegewijs werden toegekend (Helstone & Vernooij 2000: 40), kan uit deze borderel geconcludeerd worden dat dertien slaven van Keijser alleenstaand waren. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat personen die op een borderel als eenling een familienaam kregen toegekend, verwanten konden hebben onder slaven toebehorend aan een andere meester, of onder de groep gemanumiteerden die een zelfde naam droegen. Geëmancipeerden met een gelijke naam zijn altijd aan elkaar verwant.

Bij het toekennen van familienamen aan de geëmancipeerden gebruikte men soms namen die al aan gemanumitteerden waren gegeven. De in de borderel van Keijser voorkomende familienaam Aardnoot was bijvoorbeeld op 19 maart 1860 ook verstrekt aan de gemanumitteerde slavin Martha. Hoogstwaarschijnlijk is in deze gevallen sprake van verwantschap, maar of dit echt zo is, zal moeten worden vastgesteld met behulp van de Burgerlijke Stand in Suriname. Ook de familienamen Lande, Semil en Stift bestonden al onder gemanumitteerde Surinamers. Bij de familienaam Lande hoeft er geen familierelatie te bestaan omdat het betekent dat de slaaf overheidsbezit was geweest. Bij de naam Semil zien we een mooi voorbeeld van naamsverdraaiing. In 1851 manumitteerde de slaveneigenaar Limes een aantal personen die daarna de familienaam Semil kregen. Het was in Suriname verboden dat voormalige slaven een familienaam kregen die ook onder de Europeanen bestond. Stel het geval dat de planter Limes een kind had verwekt bij zijn slavin en hij moeder en kind manumitteerde, dan mocht zijn eigen kind nooit de naam Limes dragen. Hoogstwaarschijnlijk duidt een omdraaiing naar Semil op dit soort relaties. Opvallend in het slavenbestand van Keijser is dan dat sommige slaven de familienaam Serkei krijgen. In hoeverre en op welke manier de geëmancipeerde slaven van Keijser die de achternaam Semil kregen, verwant waren met de gemanumitteerden van Limes is moeilijk te achterhalen.

Uit een vergelijking van de emancipatielijsten en de aangifteborderellen blijkt dat de familienaam Kweekeling ook gegeven werd aan een slavenfamilie op plantage Kleinhoop. De familienaam Lak werd verstrekt op plantage De Guineesche Vriendschap en de naam Lande werd een familienaam van slaven op plantage Geyersvlijt en van slaven wonend op het etablissement Batavia (leprozeninstituut). Op plantage Zoelen kreeg een familie de naam Semil. Een drietal slaven van Rachel M. Polak te Paramaribo ontvingen de namen William Lak, Keetje Lak en Pierre Lak. Een slavin van Estella Jacqueline Bosmans, eveneens uit Paramaribo, kreeg de naam Frederika Stel. De familienamen Lak en Stel zijn, met behulp van de eigenaargegevens, gemakkelijk verklaard: Lak als afkapping van Polak en Stel als afkapping van Estella. Zoals eerder geschreven, moesten de namen familiegewijs worden toegekend. Indien dit correct is toegepast, dan blijken de slaven van A.M. Keijser verwanten te hebben in Paramaribo en op plantages. Er was blijkbaar een druk 'verkeer' van slaven (verkoop, verhuur, verpanding en verbanning) tussen de plantages onderling en tussen Paramaribo en de plantages.

Deze verwantschapsstructuren behelsden alle verwantschapsrelaties behalve de band tussen moeder en kind(eren). Zo konden broers en zusters of een oma en haar kleinkinderen, indien de dochter/moeder reeds overleden of gemanumitteerd was, over verschillende plantages en/of stadseigenaren verspreid zijn geraakt. De band tussen moeder en kind, ongeacht de leeftijd van het 'kind', was onverbreekbaar en werd alleen als strafmaatregel toegepast. Soms gebeurde het ook dat een moeder en een kind niet met elkaar overweg konden en dat op verzoek van een van beide partijen de band door verkoop verbroken werd. Alleen bij verkoop 'voor den vrijdom' mocht een band tussen moeder en kind(eren) verbroken worden (Ten Hove 1996).

Over de slavenroepnamen valt met betrekking tot de borderel van M.A. Keijser niet veel te zeggen. De meeste namen zijn, zoals wij nu zouden zeggen, christelijke voornamen. Alleen de navolgende namen zijn als typische slavennamen aan te merken: Present, Venus, Mentor, Hector, Geluk en Cleopatra. In de regel is het zo dat de typische slavennamen meestal voorkomen onder de oudere slaven.

TOT SLOT

De analyse in de vorige paragraaf is het resultaat van slechts één aangifteborderel. Voor genealogen zijn dit soort analyses natuurlijk het meest interessant. Eerder in dit artikel hebben wij een aantal variabelen genoemd die behulpzaam kunnen zijn bij een meer wetenschappelijke analyse. In de borderellen staan belangrijke gegevens van de slavenpopulatie in Suriname vlak voor de Emancipatie. Het gaat hier om een opsomming van meer dan 36.000 slaven. Om te illustreren wat voor soort gegevens binnenkort beschikbaar komen, hebben wij voor dit artikel een vrij eenvoudige borderel uitgekozen. De behandeling van een borderel waarop alle variabelen geanalyseerd zouden kunnen worden, zou de lengte van een artikel hebben overschreden. De borderel van M.A. Keijser bevatte bijvoorbeeld geen gegevens uit de notariële akten omdat het hier om slechts één eigenaar ging, die bovendien in Suriname woonde. De familie had ook geen schulden, zodat we in dit dossier geen stukken tegenkomen van mensen die een gedeelte van de opbrengst claimden.

De auteurs hebben besloten pas tot publicatie van de gegevens uit de Algemene Rekenkamer over te gaan, zodra de familienamen die te vinden zijn in de Emancipatieregisters bij de hierboven beschreven data zijn gevoegd. Pas dan ontstaat een ook voor genealogen belangrijke databank, waarin de afstammelingen van deze slaven via hun achternamen op zoek kunnen gaan naar hun Surinaamse *roots*. Als dan in de komende jaren ook de gegevens uit de plantageregisters in de via het internet beschikbaar gestelde databank worden ingevoerd, kan men vanuit elke plek in de wereld met een internet aansluiting op zoek gaan naar de plantage waar de voorouders werkten en naar de eigenaren voor wie zij werkten. Op dat laatste zit men misschien niet zo te wachten, maar voorbeelden als Limes en Semil en Keijser en Serkei laten wel zien dat seksuele relaties - en echt niet enkel ongewenste - de grens tussen vrijen en onvrijen regelmatig overschreden.

Wie niet zo lang kan wachten, kan zelf gaan speuren in het Archief van de Rekenkamer, dat zich bevindt in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. De gegevens met betrekking tot de Emancipatie zijn te vinden in de 'Klapper op de namen van plantages, plantage-eigenaren en slaven-eigenaren en stukken betreffende de verantwoording van de uitbetaling in verband met de opheffing van de slavernij in West-Indië, 1863-1862'. Dit archief bevat overigens ook de gegevens met betrekking tot de slaven van Aruba en de Nederlandse Antillen.

NOTEN

LITERATUUR

- Helstone, Heinrich & Joop Vernooij, 2000
Afschaffing van de slavernij in Suriname: documentatie. Paramaribo
- Hove, Okke ten, 1996
 'Surinaamse slavernij. Gescheiden verkoop van moeder en kind(eren).' *Oso, Tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde, Cultuur en Geschiedenis* 15(1): 41-55.
- Hove, Okke ten & Frank Dragtenstein, 1997
Manumissies in Suriname 1832-1863. Bronnen voor de Studie van Suriname, deel 19. Utrecht: CLACS & IBS (Universiteit Utrecht: Instituut voor Culturele Antropologie)
- Klinkers, Elisabeth Maria Leonie, 1997
Op hoop van vrijheid: van slavensamenleving naar Creoolse gemeenschap in Suriname, 1830-1880. Bronnen voor de Studie van Afro-Suriname, deel 18. Utrecht: Universiteit Utrecht - Instituut voor Culturele Antropologie.
- Oostindie, Gert, 1989
Roosenburg en Mon Bijou: Twee Surinaamse plantages, 1720-1870. Leiden: Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, Caribbean Series 11. Dordrecht: Foris Publications Holland.
- Oudschans Dentz, Fred, 1941
 'De geschiedenis van de burgerlijke stand en van eenige familienamen in Suriname.' *West-Indische Gids* 23: 51-59.
- Siwipersad, Dr. J.P., 1979
De Nederlandse regering en de afschaffing van de Surinaamse slavernij (1833-1863). Groningen & Castricum: Bouma's boekhuis/Bert Haagen.

Okke ten Hove (1954) verzorgde het onderzoek naar en verzamelde de gegevens met betrekking tot de manumissies in Suriname tussen 1832 en 1863. Deze gegevens leidden tot een publicatie waarbij ook Frank Dragtenstein betrokken werd. Op basis van een NWO-aanstelling was Ten Hove van 1 maart 1999 tot en met 31 mei 2000 als zelfstandig onderzoeker verbonden aan de Erasmusuniversiteit Rotterdam waar hij in de gelegenheid werd gesteld een reeds door hem geïnitieerde studie af te ronden naar de 'Surinaams-Creoolse familienamen in de negentiende eeuw'. In 2002 en 2003 zullen de bevindingen, deels in samenwerking met prof. dr. Alex van Stipriaan, gepubliceerd worden. De gegevens uit de Algemene Rekenkamer werden door hem vanaf 1990 verzameld en bewerkt.

Wim Hoogbergen is hoofddocent bij het Instituut voor Culturele Antropologie te Utrecht. Hij schrijft met name graag over de geschiedenis van de Surinaamse Marrons. Hij is eindredacteur van dit tijdschrift en van de serie Bronnen voor de Studie van Suriname. Zijn e-mail adres is w.hoogbergen@fss.uu.nl

-
1. Bron: Gouvernements-bladen van de kolonie Suriname, 1856-1872. Rotterdam: H. Nijgh.
  2. Onder manumissie wordt verstaan dat een slaaf (reeds in de periode van slavernij) een vrij persoon werd. Voor manumissie was toestemming van de overheid nodig, waardoor er een aantal maanden zat tussen de aanvraag voor manumissie en de daadwerkelijke vrijwording. De eigenaren dienden aangifte te doen van elke slaaf, ongeacht of voor deze nu wel of geen manumissie was aangevraagd. Het recht hebben op manumissie ontsloeg de eigenaar niet van de verplichting de slaaf op de borderel op te nemen

---

omdat de persoon zolang hij/zij nog niet officieel gemanumitteerd was, in juridische zin nog steeds slaaf was.

3. In de tekst is steeds sprake van 'slaaf' en van 'zijn'. Gelieve hiervoor te lezen 'slaaf/slavin', respectievelijk 'zijn/haar'.
4. De titel zal vermoedelijk luiden: 'Surinaamse plantages en het Nederlands notariaat: Algemene Rekenkamer 1863'.
5. De familienaam die de slaven bij de emancipatie kregen, is in het Archief van de Rekenkamer helaas niet te vinden. De lijsten met familienamen, de zogenaamde Emancipatieregisters, bevinden zich in Suriname. Er is een samenwerkingsproject tussen het Landsarchief Suriname, het Rijksarchief Utrecht en het Instituut voor Culturele Antropologie van de Universiteit Utrecht, waarin is afgesproken deze archieven te verfilmen. Door de verzichte verhoudingen tussen Nederland en Suriname bleek een en ander in de afgelopen jaren moeilijk realiseerbaar. Na verfilming zouden kopieën van de emancipatielijst in Nederland beschikbaar komen, opdat het ook voor Surinamers in Nederland mogelijk zou worden deze lijsten voor genealogisch onderzoek te raadplegen.
6. De door Okke ten Hove verzamelde manumissiegegevens die terecht zijn gekomen in de publicatie *Manumissies in Suriname, 1832-1863* waarbij Frank Dragtenstein zijn medewerking verleende door een deel van de literatuurstudie op zich te nemen, zullen binnenkort ook via het 'Project Historische Database Suriname' via internet ter beschikking worden gesteld.
7. Met betrekking tot de slaven van de weduwe M.A. Keijser maakte de Emancipatieregisters geen melding van de onderlinge familierelaties. Wel werd door middel van accolades aangegeven dat deze aanwezig was.
8. Op de borderel komen 62 slaven voor, maar Doortje komt niet voor vergoeding in aanmerking wegens manumissie na inlevering van de borderel.
9. We moeten bij de interpretatie van de cijfers wel een slag om de arm houden, omdat van een relevant aantal slaven de leeftijd niet werd vermeld. Dit kunnen oudere slaven zijn die geboren werden in een periode dat de slavenregistratie (1826) nog niet bestond of nog niet correct werd toegepast.